

Valahol Európában **fekete-fehér magyar filmdráma, 100 perc, 1947**

A Valahol Európában volt a háború utáni újrainduló magyar filmgyártás egyik legelső és legfontosabb filmje, és egyben legnagyobb sikere.

Árva, éhező, elvadult gyerekek róják a szétbombázott országutakat a második világháború idején. Lopnak, fosztogatnak. Hamarosan körözést adnak ki ellenük. Szerencsájükre találnak egy elhagyatottnak látszó várat egy kopár hegyen. Az azonban nem lakatlan, Simon Péter egykori karmester lakja, aki a világból kiábrándulva, magányosan él itt. A gyerekek bizalmatlanok vele szemben, egyikük fel is akasztaná, de hamar megkedvelik az idős férfit. Megtanítja nekik, hogy a szabadság a legfontosabb érték, melyhez minden embernek joga van. Amikor a

falubeliek tudomást szereznek az ottlétükről, közösen próbálják megvédeni új otthonukat. A harc közben egy puskalövéstől az egyik gyerek, Kuksi halálos sebesülést szenved. Kénytelenek bevinni őt a faluba, holott tudják, így elfogják őket. Kuksi meghal, ám Simon a városból olyan rendelkezést hoz, amely a gyermekeket felmenti a kényszerű tolvajlásokból fakadó büntetések alól, és a várat is az ő birtokukba adja.

1945 után, a háború sokkjából elsőként felocsúdó rendezők megpróbálták szembenézni a világégés által okozott morális és fizikai pusztítással. A neorealista szellemiség jegyében fogant Radványi Géza filmje is, amely a humort sem nélkülözve adott helyzetjelentést a háború által feldúlt Magyarországról, a szegénységről, a nélkülözésről és az érintetlenül maradt társadalmi törésvonalakról, miközben a remény és a kiút lehetőségét is felvillantotta.

12 éven aluliak számára nem ajánlott!

Alkotók:

Radványi Géza – rendező, forgatókönyvíró
Balázs Béla – forgatókönyvíró
Máriássy Félix – forgatókönyv, vágó
Máriássy Judit – forgatókönyv
Hegyi Barnabás – operatőr
Makk Károly – segédrendező
Bacsó Péter- segédrendező
Herskó János- segédrendező
Herskó Anna – segédrendező
Gál Ferusz József – pedagógus, a gyermekek tanítója

Szereplők:

Somlay Artúr (Simon Péter)
Gábor Miklós (Hosszú Péter)
Bánki Zsuzsa (Éva)
Bárdy György (rendőr)
Horváth Laci (Kuksi)
Rozsos István
Harkányi Endre
Rónai András (Ficsúr)

Radványi Géza

(Kassa, 1907. szeptember 26. –
Budapest, 1986. november 26.)
Kossuth-díjas filmrendező, vágó,
forgatókönyvíró

Radványi Géza Grosschmid Géza néven született. Felesége Tasnády Fekete Mária színésznő, bátyja Márai Sándor. Még gimnazista volt, amikor a Kassai Napló közzétette az első elbeszélését. A 20-as évek közepén Nyugat-Európában tevékenykedett újságíróként, és Párizsban

szeretett bele a filmezésbe. Az 1930-as évek elején rendezőasszisztensként tevékenykedett különböző német és francia vállalatoknál. 1937-ben feleségül vette Tasnády Fekete Mária filmszínésznőt. A II. világháború kitörése után nem sokkal Budapestre költözött.

Saját forgatókönyve alapján készült alkotásait – *Zárt tárgyalás*, *Európa nem válaszol*, *Egy asszony visszanéz* – magyar filmekben addig szinte ismeretlen lélektani hitel, gondos színészvezetés, atmoszférateremtő képesség és a korszerű filmnyelvi eszközök alkalmazása jellemezte. Nevéhez fűződik a Mikszáth Kálmán regényéből készült 1941-es első magyar színesfilm-kísérlet, *A beszélő köntös* első változata. Ebben olyan nagy nevek játszottak, mint Csontos Gyula, Jávor Pál és Bihari József. Tervezte *Az elsodort falu* megfilmesítését is, de az általa írt forgatókönyvet sosem tudta vászonra vinni. A háború utáni években, 1946-tól Radványi Géza Balázs Bélával együtt hozzálatott a Színház- és Filmművészeti Főiskolán az oktatás újraszervezéséhez, majd az Akadémia tanára lett.

A legnagyobb hazai és külföldi sikerét már a háború után érte el a *Valahol Európában* című klasszikusával. Radványi megrendítő képet festett a háború következményeiről az országúton csavargó, kallódó gyerekek életében, szuggesztíven ábrázolta a felszabadulás érzésével keveredő félelmet. A *Valahol Európában* című művének elkészítésénél nemcsak olyan tapasztalt, kiváló művészek voltak segítségére, mint Balázs Béla (a forgatókönyv megírásánál) és Máriaasszony Félix, hanem fiatal filmfőiskolás tanítványai, ott segédkeztek mellette Makk Károly és Bacsó Péter is. A sajtó a bemutató után hazaárulással vádolta a rendezőt, akit ettől függetlenül 1949-ben Kossuth-díjjal tüntették ki. A politikai helyzet alakulása miatt ő is emigrált, mint a testvére. Olaszországban, Franciaországban és az NSZK-ban dolgozott. 1954-től a müncheni filmművészeti főiskola tanára volt. Külföldön több mint húsz filmet rendezett, amelyek közül a leghíresebbek a *Légikisasszonyok*, *A tirol kastély*, *A sztálingrádi orvos*, *a Tamás bátya kunyhója*. Ő fedezte fel a franciák egyik legnépszerűbb komikusát, Louis de Funes-t és a bolti eladóból lett filmsztár Genevieve Page-t. *Monsieur Bard különös óhaja* című filmjéről – amely saját bevallása szerint legszemélyesebb filmje – egy párizsi kritikus azt írta: „A legfranciább film, amit valaha láttam, és ráadásul egy magyar rendezte.” Több filmjében Romy Schneider is játszott: *Lányok egyenruhában*, *Egy angyal a földön*. A 70-es évek vége felé hazalátogatott Magyarországra. Miután végleg itthon telepedett le, elkészítette utolsó filmjét, a *Circus Maximust*, amely a háborús traumákat dolgozta fel. 1986-ban hunyt el Budapesten.

Balázs Béla

(Szeged, 1884. augusztus 4. –

Budapest, 1949. május 17.)

Kossuth-díjas író, költő, színész, filmesztéta

Balázs Béla, születési és 1913-ig használt nevén Bauer Herbert Béla író, költő, színész, filmesztéta, filmrendező, forgatókönyvíró, kritikus, filmfőiskolai tanár. Szegeden kötött életre szóló barátságot Petri Lajossal és Dettre Jánossal. 1902-ben a szegedi főreáliskolában jeles eredménnyel érettségizett, majd ősszel megkezdte tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem

magyar–német szakán. Az Eötvös Kollégiumban Kodály Zoltán szobatársa volt. 1904-ben részt vett a Thália Társaság munkájában. 1905 tavaszán népdalgyűjtő útra indult. A következő évben befejezte tanulmányait, s rövid időre visszatért szülővárosába, ahol megismerkedett Bartók Bélával. 1909 áprilisában mutatták be első színpadi művét, a *Doktor Szélpál Margitot*. Ekkortájt ismerkedett meg Ady Endrével. 1911–12-ben hosszabb időt töltött külföldön (Olaszországban, Párizsban, Berlinben), s megjelent első verseskötete (*A vándor énekel*), illetve novelláskötete (*A csend*). Két évvel az első világháború kitörése előtt visszatért Budapestre. A Nyugat ekkor közölte *Misztériumok* című kötetét. 1913-ban hivatalosan is felvette a Balázs Béla nevet. Középiskolai tanár, majd a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium munkatársa volt. A Tanácsköztársaság idején az írói direktórium tagja, a Közoktatási Népbizottság művészeti és irodalmi osztályának vezetője. 1917-ben az Operaház bemutatta Bartók Béla táncjátékát, *A fából faragott királyfit*, amelynek szövegkönyvét ő írta. 1918-ban az Operaház bemutatta *A kékszakállú herceg vára* című művét.

1919 decemberében emigrálnia kellett. Bécsben a *Der Tag* c. újság munkatársa lett (1919–26). Ekkor kezdett el filmelmélettel foglalkozni. Nevéhez fűződik a rendszeres, művészi igényű filmkritika megteremtése. Napi- és hetilapokban színházi és filmkritikákat publikált, ezeket feldolgozva írta és jelentette meg 1925-ben filmesztétikai főművét, a *Látható embert*. Berlinben (1927–31) a *Weltbühne* szerkesztőségi tagja, az Arbeiter-Theaterbund Deutschland művészi vezetője. Számos forgatókönyvet írt, s megismerkedett számos filmrendezővel, például Erwin Piscatorral, Georg Wilhelm Pabsttal és Korda Sándorral, akikkel együtt is dolgozott. Összeismerkedett Leni Riefenstahllal, s a színésznő több filmjének forgatókönyvírója lett. Az 1930-as évek elejére elkészült filmje, *Ég a Tisza*, de nem került forgalmazásra.

1931–1945 között a moszkvai filmfőiskola tanára. 1945-ben hazatért Magyarországra. A *Fényszóró* című kulturális lap főszerkesztője (1945–46), az általa alapított Filmtudományi Intézet vezetője, és a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára volt (1946–49). A filmesztétika nemzetközileg elismert tudósaként több külföldi filmfőiskolán is tanított. Megjelent önéletrajzi regénye, az *Álmodó ifjúság*. Nagy sikert aratott a forgatókönyvéből készült *Valahol Európában*, Radványi Géza rendezésében. Hirdette, hogy a film önálló művészet. 1948-ban saját librettójából készült el a *Czinka Panna balladája* Kodály Zoltán négyfelvonásos daljátéka.

Bár Kossuth-díjat kapott, 1948 után éles bírálatok érték állítólagos avantgárd szemlélete miatt. Elvesztette állásait, nem taníthatott a Színművészeti Főiskolán, műveit nem jelentették meg. Életműve – különösen filmesztétikai munkássága – csak évtizedekkel a halála után került méltó helyére.

Máriaassy Félix
(Márkusfalva, 1919. június 3.–
Budapest, 1975. január 26.)

Kossuth-díjas filmrendező, vágó, forgatókönyvíró

Kossuth díjas filmrendező, főiskolai tanár, vágó, forgatókönyvíró. Húszévesen jelentkezett a Hunnia Filmgyárba gyakornoknak, vágóként és forgatókönyvíróként is működött a kor neves filmrendezői mellett (Hamza D. Ákos, Radványi Géza, Ráthonyi Ákos, Gaál Béla). A *Valahol Európában* elkészítésében és a *Talpalatnyi föld* vágásában közreműködött. 1945-től a Magyar Filmgyártó Rt. (MAFIRT) számára dokumentumfilmeket készített. Első nagy játékfilmjét, a *Szabónét* 1949-ben a munkásélet és a mindennapi problémák,

gondok ábrázolása ihlették.

Korrajj a következő két filmje is, a *Kis Katalin házassága* (1950) és a *Teljes gőzzel* (1951). Móricz Zsigmond *Rokonok* című regényéből készült filmje (1954), a Karinthy Ferenc regényéből készült *Budapesti tavasz* (1955) és az *Egy pikoló világos* (1955) hozta meg számára a művészi sikert és emelte a vezető filmrendezők sorába. A *Budapesti tavasz* című filmje a felszabadulás idején játszódik, Gordon Zsuzsa és Gábor Miklós főszereplésével. Beválasztották a Budapesti tizenkettő közé. Filmjeit többnyire feleségével, Máriaassy Judit dramaturg és forgatókönyvíróval közösen készítette.

Ezután készült művei a munkások mindennapjait ábrázolják. Például: *Külvárosi legenda*, *Álmatlan évek*, *Fapados szerelem*. Új hangvételű filmeket készített az 1960-as évek második felétől: *Fügefalevél*, *Imposztorok*. A Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára volt 1948-tól. 1956-ban Kossuth díjat, 1969-ben Érdemes művész díjat kapott. Utolsó munkájaként 1974-ben Luttor Mara *Jelbeszéd* című filmjének volt a művészeti tanácsadója. Elnöke volt a Filmfőiskolák Nemzetközi Szervezetének, titkára a Magyar Film és Televízió Művészeti Szövetségnek.

Hegyi Barnabás
(Zboró, 1914. március 4. –
Budapest, 1966. április 28.)
Kossuth-díjas operatőr

Filmoperatőr, Kossuth-díjas (1950), kiváló művész (1966). Budapesten technológiai és iparművészeti tanulmányokat végzett. 1936-ban került a filmszakmába, 1940-től operatőr. A II. világháború után 1947-ig a Magyar Rádió műsorfelügyelője volt, utóbb haláláig a Hunnia-filmgyár operatőrje. Az általa fényképezett filmek száma közel jár a százhoz. Látásmódja formakésziségről, drámai erőről tanúskodik. A magyar filmművészet legfontosabb eredményei fűződnek nevéhez. Főbb filmjei: *A harmincadik* (1942); *Kettesben* (1943); *Majális* (1943); *Valahol Európában* (1947); *Ének a búzamezőkről* (1947); *Egy asszony elindul* (1949); *Díszmagyar* (1949); *Ludas Matyi* (1949); *Különös házasság* (1951); *Föltámadott a tenger* (1953); *2x2 néha 5* (1954); *Körhinta* (1955); *Éjfélkor* (1957); *Tegnap* (1959); *Zápor* (1960); *Alba Regia* (1961); *Mici néni két élete* (1962); *Új Gilgames* (1963); *Iszony* (1965); *Butaságom története* (1965).

Makk Károly

(Berettyóújfalu, 1925. december 22. -
Budapest, 2017. augusztus 30.)

Nemzet Művésze, Kossuth- és Balázs
Béla-díjas magyar filmrendező,
forgatókönyvíró, színész,
érdemes és kiváló művész

Makk Károly Európa-hírű filmrendező és egyike
a legismertebb magyar filmrendezőknél.
Számos játékfilmet és tévéjátékot rendezett
mind hazai, mind külföldi televíziós

társaságoknak.

Édesapja révén, aki mozigépész volt, nemcsak a mozi szó szerinti közelsége adatott meg neki gyermekkorában, hanem érettségi után egy gyakornoki állás is a budapesti Hunnia Filmgyárban. Budapesten iratkozott be a Pázmány Péter Tudományegyetem művészettörténet- filozófia-esztétika szakára, majd tanulmányait a debreceni egyetemen folytatta. Innen hívta őt a filmszakmába Ranódy László a Sarló Filmvállalathoz. 1946-1952 között a Színház- és Filmművészeti Főiskola filmrendező szakos hallgatója. Itt ismerkedett meg és kötött életre szóló barátságot Radványi Gézával. A *Valahol Európában* című Radványi-filmben ügyelő volt. 1950-ben azonban Máriássy Félix őt választotta asszisztensének a *Kis Katalin házassága* című filmjéhez, így kapott diplomát.

1951 óta tanít a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 1954-ben, 10 éves szakmai gyakorlat után elkészíthette első játékfilmjét Szigligeti Ede vígjátéka alapján. A *Liliomfi* a kor (1954) egyik legnézettebb filmje lett, főként bájos és humoros biedermeier történetének, a szakmailag felszabadult és érett feldolgozásnak és a kiemelkedő színészi játéknak köszönhetően. Az 1955-ben készült *A 9-es kórterem* – sematikus vonásai ellenére – magán hordta a neorealizmus és Antonioni hatását. Ettől kezdve Makk Károly évente forgatott filmet, a sikeres közönségfilmek sorában mindig 1-1 kiemelkedő alkotást. A *Mese a 12 találatról*, *A 39-es dandár* és a *Fűre lépni szabad* közül így emelkedik ki az 1958-ban készített *Ház a sziklák alatt*, ez a komor lélektani kamaradráma, a múlt, a háború, az örökség terheitől szabadulni nem tudó, balsorsa felé végzetesen sodródó férfi filmnyelvileg is releváns drámája. A *Mit csinált felséged 3-tól 5-ig?*, ill. a magyar-román koprodukcióban készült *Bolondos vakáció* után készült el 1970-ben a *Szerelem* Déry Tibor novellái alapján, Darvas Lili és Törőcsik Mari felejthetetlen alakításával, máig a legnagyobb Makk-film. Az ezt követő *Macskajáték* az Örkény-mű nyomán, a Szkalla nővérek tragikomikus története formanyelvi bravúr, az *Egy erkölcsös éjszaka* pedig hangulatos, megkapó kor- és lélekrajz Hunyady Sándor novellájából, a *Vöröslámpás házból*. Az 1970-es évekre vált egyértelművé a filmszakmában Makk profizmusa, atmoszféra- és miliőteremtési készsége, valamint különleges érzéke az ún. lírai tragikumhoz. Az 1980-as évek elején Makk ismét remekművel jelentkezett. Galgóczi Erzsébet kisregénye nyomán az *Egymásra nézve* nemcsak megrázó erejű korrajz, hanem a torz viszonyok között az önmegvalósításhoz és a különbözőséghez való emberi jog tragikus ellehetetlenülésének ábrázolása is. 2017. augusztus 30-án, 91 éves korában hunyt el.

Bacsó Péter

(Kassa, 1928. január 6. – Budapest, 2009. március 11.)

Kossuth- és Balázs Béla-díjas magyar filmrendező,
értelmes és kiváló művész

Bacsó Péter Kassán született, édesanyja Palotai Boris zsidó származású író volt, apja Böhm Alfréd hivatalnok. Családja 1940-ben, a vidéki holokauszt elől költözött Budapestre, ő már itt fejezte be gimnáziumi tanulmányait. Bacsó 1946-ban a Színház- és Filmművészeti Főiskola színházrendezői szakán kezdte meg tanulmányait, majd Radványi Géza hatására átiratkozott a filmrendezői szakra. Radványi néhány hallgatótársával együtt bevonta a *Valahol Európában* című film felvételeibe, Bacsó segédrendező volt. Diplomájának megszerzése után, 1950-ben a Filmgyártó Nemzeti Vállalatnál (a későbbi

Hunnia filmgyárnál) kapott dramaturg állást. Részesé lett a magyar film újjászületésének, az ő forgatókönyve alapján készült Fábri Zoltán *Édes Anna* című filmje, közreműködött – többek között – a *Liliomfi*, a *Simon Menyhért születése*, a *Mese a 12 találatról*, a *Katonazene*, a *Két félidő a pokolban* című filmek létrejöttében.

Kezdetben dramaturgként és forgatókönyvíróként dolgozott, első rendezése az 1963-as *Nyáron egyszerű* című film volt. Az igazi sikert 1967-ben a *Fejlövés* című filmje hozta meg számára, amely valós történetet dolgoz fel. Különlegessége, hogy a főszerepeket nem végzett színészek, hanem Kovács Kati, a beat-korszak emblematikus, akkor már országos híres énekesnője és a szintén zenész Horváth Charlie játszották. 1969-ben rendezte a legendás *A tanú* című filmet, amely az 1950-es évek koncepciók pereit eleveníti fel. A film túlzottan merész volt az akkori kultúrpolitikának, ezért egészen 1979-ig be sem mutatták, de az 1981-es cannes-i filmfesztiválon nagy sikert aratott. Mára már kultuszfilmnek számít, a „magyar narancs”, „az élet nem habos torta”, „a nemzetközi helyzet egyre fokozódik”, a „kicsit sárga, kicsit savanyú, de a miénk” szállóigeként beépült a közbeszédbe. A szatirikus hangvétel folytatódik az 1972-es *Forró vizet a kopaszra*, az 1975-ös *Ereszd el a szakállamat* és a négy évvel későbbi *Ki beszél itt szerelemről* című alkotásaiban. Az ötvenes évek, a kitelepítések szatirikus ábrázolása a *Te rongyos élet* (1983) Udvaros Dorottya főszereplésével, a diktatúra és a személyi kultusz kegyetlen kifigurázása a *Titánia, Titánia* (1988) és a *Sztálin menyasszonya* (1990), Básti Julival a főszerepben.

Bacsó Péter 32 játékfilmje mellett több dalszöveget is írt. A legismertebb a *Szerelmes biciklistákban* elhangzó, Fényes Szabolcs zenéjére született *Te szeress legalább!* és a Keleti Márton rendezte *Esős vasárnapban felcsendülő Egy esős vasárnap délután*.

Munkásságáért 1985-ben Kossuth-díjjal jutalmazták. 1994-ben készült el a *Megint tanú* című alkotás. Betegsége ellenére szinte halála napjáig dolgozott, 2005-ben a *De kik azok a Lumnitzer nővérek?* című vígjátékot, 2008-ban pedig a *Majdnem szűz* című filmet forgatta. A 2009-es filmszemlén életműdíjat kapott, az átadáson elnézést kért, hogy túl szomorú filmeket készített.

2009. március 11-én hunyt el, 81 évesen.

Herskó János

(Budapest, 1926. április 9. –

Budapest, 2011. október 12.)

Kossuth- és kétszeres Balázs Béla-
díjas magyar filmrendező

Filozófia, művészettörténet és esztétika témakörökben folytatott egyetemi tanulmányokat a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1945 után kezdett el filmezéssel foglalkozni. Tanult Gertler Viktor filmiskolájában és a Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1945–49 között. 1949-ben diplomázott, és ettől kezdve rövidfilmrendező volt. 1949–51 között a moszkvai Filmművészeti Főiskola ösztöndíjasa és aspiránsa volt. Hazatérése után 1952–70 között tanított a főiskolán, melynek főigazgató-helyettese is volt. 1953-tól dolgozott játékfilmrendezőként. A Hunnia Filmstúdió vezetője lett a stúdió megalakulásától a váratlan külföldre távozásáig, ugyanis 1970-ben – az 1968-as európai események hatására – családotul (felesége: Herskó Anna) Svédországba emigrált. Stockholmban szintén egyetemi oktatóként dolgozott. 1994-től ismét a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára lett. Főbb filmjei: *Vasvirág* (1958), *Két emelet boldogság* (1960), *Párbeszéd* (1963), *Szevasz Vera* (1967).

Szereplők

Somlay Artúr

(Budapest, 1883. február 28. –

Budapest, 1951. november 10.)

Kétszeres Kossuth-díjas magyar színész, kiváló művész

Hatgyerekes nemesi származású vasutas családban nőtt fel. 1898-1900 között a Vígszínház színiiskolájában tanult. Először 1900-ban Körmöcbányán, majd 1902-ben Pozsonyban és Kassán, 1903-ban Aradon, 1904-5-ben Kolozsvárott játszott. 1905-ben a budapesti Vígszínház, 1907-ben a Magyar Színház szerződtette, 1908-ban Miskolcon, 1909-től 1920-ig a Nemzeti Színházban szerepelt. 1921-22-ben Berlinben filmezett, 1922 őszén az „Unió Színházak” szerződtették. 1924-től 1926-ig a Renaissance Színház, 1926-tól - kisebb megszakításokkal - 1945-ig a Vígszínház tagja volt. 1929-30-ben a Belvárosi, 1935-36-ban és 1942-ben a Nemzeti Színházban játszott. 1946-tól haláláig újra a Nemzeti Színház volt pályájának állomása. 1948-1950 között a Színiakadémián, illetve a Színház- és Filmművészeti Főiskolán tanított.

Veszedelem c. színművét 1908-ban mutatta be a Népopera. 1935-től a magyar film egyik vezető művésze: mély emberábrázoló tehetség, jellemfestő erő volt benne, minden filmes alakítása az élmény erejével hatott. Felejthetetlen szerepei *Az új földesúr* Akerschmidt lovagja, a *Halálos tavasz* Ralben kegyelmese, *A kegyelmes úr rokona* Szávay Ákos vezérigazgatója. Az egyik legmegrázóbb alakítása az 1943-as *A Benedek-ház* megkérgesedett szívű, csökönyös vénembere. 1945 után Radványi Géza *Valahol Európában* c., megdöbbentő erejű korrajzában a művész alakjában, a *Különös házasság* Fischer érsekeként, és mint a *Nyugati övezet* professzora nyújtott maradandót. Színészek kényszermunka-táborba való kitelepítése elleni tiltakozásul öngyilkos lett.

Gábor Miklós

(Zalaegerszeg, 1919.április 7. – Budapest, 1998. július 2.)
Kossuth-díjas magyar színművész, érdemes és kiváló művész,
a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja

1941-ben végezte el a Színiakadémiát és a Püskösti Andor-féle Madách Színház tagja lett. 1945-ben a Nemzeti Színház szerződtette, 1954-től a Madách Színházban játszott. 1975-1978 között a kecskeméti Katona József Színházban, 1979-től a Népszínházban szerepelt, 1984-től ismét a Nemzeti Színház művésze. 1991-től a Független Színpad, 1994-től a Budapesti Kamaraszínház munkájában vett részt. Számos életrajzi-művészetelméleti könyve jelent meg (*Tollal; A színész árnyéka; Feljegyzések Alcesterről; Kicsi-világháború; Kos a Mérlegen; Egy csinos zseni; Sánta szabadság*).

A róla elnevezett díjat Vass Éva, a művész özvegye alapította 2000-ben, a Gábor Miklós születésnapját megelőző egy év legjobb Shakespeare-alakításának díjazására. Megjelenése és kiugró tehetsége révén néhány filmszerepet kapott már a negyvenes évek első felében is, de igazán 1947-től lett befutott, vezető színész a filmgyártásban: a Valahol Európában közvetlen csirkefogójaként európai hírnevet szerzett. Nagy sikere volt a Mágness Miska címszerepében is, majd számos film főszerepét játszotta el hiteles emberábrázolással. Főbb szerepei: *Valahol Európában* (1947), *Mágness Miska* (1948), *Különös házasság* (1951), *Állami áruház* (1952), *9-es kórterem* (1955), *Budapesti tavasz* (1955), *Apa – Egy hit naplója* (1966).

Bánki Zsuzsa

(Budapest, 1921. július 31. – Budapest, 1998. január 5.)
Kétszeres Jászai Mari-díjas magyar színésznő,
érdemes és kiváló művész

1939-ben szerezte meg diplomáját a fővárosi Színművészeti Akadémián. Zsidó származása miatt nem jutott álláshoz egészen 1945-ig. A háború utolsó évében lett a Nemzeti Színház tagja. 1949–51 között a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára volt, majd két évre leszerződött a Madách Színházhoz (1951–53). Innen a Petőfi Színházba ment át, ahol 1962-ig maradt. Ekkor véglegesen a Vígszínház társulatának tagja lett. Közben 1976-tól az Újvidéki Akadémia, 1980-tól pedig az Állami Balett Intézet tanáraként is működött. Színházi szerepei mellett számos magyar filmben és tévéjátékban is láthatta a közönség, mint például a *Valahol Európában* (1947), az *Éjjélkor* (1957), a *Bob herceg* (1972), *Szomszédok sorozat* (1987).

Bárdy György

(Kispest, 1921. május 26. – Budapest, 2013. május 27.)
Jászai Mari-díjas magyar színművész,
érdemes és kiváló művész

Gyermekeként Kispesten ismerte meg a színjátszást, mint diákszínész, rendező a Kispesti Református Ifjúsági Egyesületben. Tizenhárom évesen már a református templom kertjében lépett fel saját színjátszó csoportjával. Várkonyi Zoltán véletlenül látta meg a még

16 éves fiút egy előadásban, és megígérte: le fogja szerződteni majdani társulatához. Miután 1945-ben véget ért a háború és Bárdy felépült a Don-kanyarban szerzett sebesüléséből, felkereste Várkonyit. Elsőnek Grumio szerepét kapta *A makrancos hölgyben*. A Magyar Színháznál dolgozott. 1945–46-ban a Művész Színház tagja volt. 1946–49 között a Vígszínházban lépett fel. 1949–51 között a Vidám Színpad színművésze volt. 1951–58 között a Madách Színházban játszott. 1958–59-ben a Nemzeti Színház tagja volt. A „szocialista erkölcs” megsértése miatt eltávolították, ezért 3 évig (1959–1962) erdészként dolgozott. Ezután a kecskeméti Katona József Színházban tért vissza, 1963–64-ben. 1964-től a Vígszínház tagja volt. Markáns arcvonásai és baritonja mellett humora sokféle szerepre alkalmassá tette: játszott kegyetlen csendőrt, sármos csábítót, groteszk filmek főszerepeit. Legnagyobb sikere a Jumurdzsák volt az 1968-ban bemutatott *Egri csillagokban*, de játszott a *Valahol Európában*, *A csodacsatár*, *A tettes ismeretlen*, *a Ripacsok* és *a Retúr* című filmekben. Sokat szinkronizált: az ő hangján szólalt meg például Máris szomszéd is a *Mézga családban*. 2013 májusában hunyt el, egy nappal 92. születésnapja után.

Harkányi Endre

(Budapest, 1934. március 26. –)

Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színművész

Budapest született zsidó családban, 1934. március 26-án. Szüleit a vészkorszakban elvesztette, anyját deportálták, apja az ukrajnai munkaszolgálatból betegen tért haza, és hamarosan meghalt. A 10 éves Harkányi Endre egy csillagos házban élte túl a holokausztot. Miután árván maradt, utcagyerekként, 13 évesen önmagát játszotta Radványi Géza 1947-ben készült, mára már klasszikussá vált *Valahol Európában* című, háborús árvákról szóló filmjében („Gyerekek! Könyörgöm, akasszuk fel!”). Rokonai nyomására esztergályosnak kellett tanulnia, s ez ellen lázadva

jelentkezett a Színház- és Filmművészeti Főiskolára. Miután felvették, egy év alatt letette az érettségit is, diplomáját 1957-ben szerezte meg. Először Debrecenbe került, majd Szinetár Miklós hívására 1960-ban a fővárosban akkor induló Petőfi Színház társulatához csatlakozott. 1963-tól a Vígszínházban, ezután az újonnan induló Mikroszkóp Színpadon játszott, később a József Attila Színház, 1984-ben ismét a Vígszínház társulatának tagja volt. Rövid megszakítással, 1993-94-ben a rövid életű Művész Színházban lépett fel, 2015-ben nyugdíjba vonult.

Pályafutása alatt többnyire kismembereket, komikus figurákat alakított. A filmvászonon nagyszerű alakítást nyújtott Tersánszky-regények adaptációiban (*Kakuk Marci*, *Legenda a nyúlpaprikásról*), 2006-ban a *De kik azok a Lumnitzner nővérek?* című Bacsó Péter-alkotásban. Jellegzetes szinkronhangja több nemzedék számára feledhetetlen élményt nyújtott, többször kölcsönözte hangját Louis de Funés-nak, Danny de Vitónak. Részt vett a Bálint Ágnes által írt *Futrinka utca* című bábsorozat készítésében, amelyen nemzedékek sora nőtt fel, a *Vízipók*, *csodapók* című rajzfilmsorozatban ő szólaltatta meg a Keresztes pókot. A *Mézga család* című rajzfilmsorozatban az apának, Mézga Gézának kölcsönözte a hangját.

Érdekességek, kulisszatitkok

- A második világháború után mindegyik jelentősebb párt saját filmgyártó céget alapított, hogy ideológiájának leginkább megfelelő filmeket forgasson. A Valahol Európában még a koalíciós időszakban, de a kommunista párt felkérésére készült. Az alapötletet a Sztéhlo Gábor evangélikus lelkész által alapított gyerekköztársaság, a zugligeti Gaudiopolis adta, az amatőr szereplők többségét is innen verbuválták.
- A Simon Péter személyét "ihlető" figura Sztéhlo Gábor evangélikus lelkész volt, aki a háború végén és után származásra való tekintet nélkül összegyűjtötte az árván maradt, segítségre szoruló gyermekeket, árvaházakat alapított, segített nekik átvészelni ezt az időszakot. Több ezer gyermeket sikerült megmentenie. A film szereplői közül többen maguk is "Sztéhlo-gyerekek"
- A díszletként megépített várbelsőt leszámítva a stáb végig külső helyszíneken forgatott, minimális büdzséből. A várról a külső felvételek a cseszneki várban készültek.

- Radványi ekkoriban a frissen alapított Filmművészeti Főiskolán tanított, és szakmai gyakorlatként diákjait is bevonta az alkotásba, így a magyar film olyan későbbi legendás alakjai vettek részt a forgatáson, mint Makk Károly, Bacsó Péter, Herskó János, Hildebrand István vagy Illés György.
- A bemutató idején a közönség szerette, a kommunista sajtó azonban ideológiai okokból kifogásolta a filmet, például azért, mert nincs kihangsúlyozva a Szovjetunió szerepe a felszabadításban, vagy mert

a gyerekek a Marseillaise-t éneklék az Internacionálé helyett. Többféle hangszeren, füttyölve és szájharmonikán is hallható a zene, miközben a képsorok mind a "szabadság" vágyát éreztetik.

- A film forgalmazására a kommunista pártnak már nem volt pénze, ezért az összes forgalmazási jog Radványit illette, aki filmjével bejárta a világot. Külföldön végül nagy sikert aratott, megjárta többek közt a Velencei Nemzetközi Fesztivált, Locarnóban díjazták is, később pedig maga az ENSZ gondoskodott róla, hogy eljusson a világ minden pontjára.
- Radványi „regényesített híradónak” hívta a többnyire otthontalan árvagyerekek főszereplésével forgatott, új stílusú filmet, mely a háborús pusztuláson túl azt is ábrázolja, hogyan él tovább a könnyörtelenség a gyereklélekben.
- A kritikai elismerés sem maradt el, a híres filmteoretikus, André Bazin írta róla: „A Valahol Európában csodálatos mű, De Sica megindító Fiúk a rács mögöttje csak utána következik...”
- Kuksira sokáig nem akadtak rá, mígnem egyszer felfigyeltek a filmgyár takarítónőjének kisfiára, Horváth Lacira, ő lett Kuksi.

- „Nekem adták a forgatókönyvet, hogy tanítsam meg a gyerekeknek; volt, amelyik még olvasni sem tudott” – emlékezett vissza Gál Ferusz József, aki a gyerekek pedagógusa volt a forgatás során. Elmondása alapján a gyerekek önmagukat adták a filmbe: a való életben is igazi csínytevők voltak (almát loptak a lelkésztől, lerészegedtek a forgatás egyik napján, tintát öntöttek az egyik templom szenteltvíz-tartójába). Gál Ferusz József a róla szóló [Valaki Európában című portréfilm](#)ben mesél a Valahol Európában című film forgatásáról és gyerekszereplők csínytevéseiről (6:20-19:10 között).
- Emlékezetes jelenet: A gyerekek az éj leple alatt beosonnak a várba, hogy kiszabadítsák a felderítőnek előreküldött társukat. Lerohanják és megkötözik az idős karmestert, majd rávetik magukat az éléskamrára. Elemi erővel, egymáson taposva kezdik tömni magukba az ételt. Az egyszerre megrázó és katartikus pillanatokat Radványi és operatőre, Hegyi Barnabás nem a neorealizmus eszközeivel, hanem a drámai közeli és az erős fény-árnyék hatásokra építő expresszionista stílusban rögzítik. A jelenet itt érhető el: <https://youtu.be/S9cqYYsg2IA>
- A film kor dokumentum jellegű képsorokat is tartalmaz. A menetelő katonák, a repülőgépek bombázása és géppuskáinak sorozata állandó feszültségbe tartja a nézőt.

- A Valahol Európában forgatása után ugyanezekkel a gyerekekkel forgatta Makk Károly is első filmjét, az Úttörők munkacímmű Kék nyakkendő csillagok című művet, melyet azonban betiltottak.
- A rendező, Radványi Géza pályájának nem kedvezett a magyar kultúrpolitika. 1948-ban hosszú időre elhagyta az országot.
- A film hatalmas sikert aratott, ezért a fiatal Bánki Zsuzsa színésznővel a Paramount szeretett volna egyből leszerződni, ám ő ezt nem fogadta el.

- Az akkor 19 éves Bacsó Péter első filmes munkája ehhez a filmhez kapcsolódik. Asszisztensi munkakört töltött be, feladatai közé tartozott az is, hogy kiirtsa a tetveket a gyerekek hajából.
- A film 2000-ben bekerült az Új Budapesti Tizenkettőbe, minden idők legjobb 12 magyar alkotása közé.
- 2012-ben pedig a Magyar Művészeti Akadémia tagjai beválogatták a legjobb 53 magyar film közé is.

- [Korabeli filmhíradó számolt be A Valahol Európában című film műtermi felvételeiről \(filmhiradokonline.hu\)](http://filmhiradokonline.hu)

Az elhangzó szöveg: „A Mafirt-Radványi produkció *"Valahol Európában"* című filmje műtermi felvételei befejezésükhöz közelednek. Ezt a filmet a most megindult folyamatos magyar filmgyártás első alkotásának tekinthetjük. Témájánál fogva nemzetközi érdeklődésre tarthat számot amennyiben főszereplői kóborló, apátlan, hazátlan és törvényt nem ismerő gyermekek. Somlay Artúr kéri meg egy elhagyott várkastélyban élő zongoraművészt, aki a gyermekeket művészetének szárnyán indítja el egy egészséges, új élet felé. A hamarosan elkészülő filmet nem csak a magyar közönség, hanem a külföld is érdeklődéssel várja.”

- [Korabeli filmhíradó számolt be a Valahol Európában című film szereplőválogatásáról a Hunnia Filmgyárban](#)

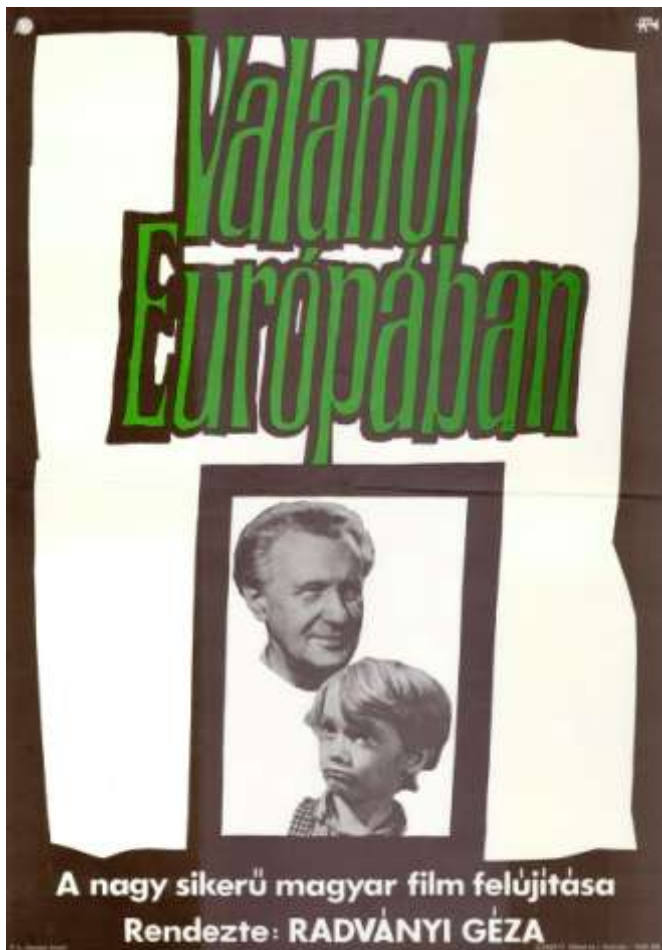
Az elhangzó szöveg: „Sok huzavona után elhárultak az akadályok, és végre megindulhat a magyar filmgyártás. A Hunnia Filmgyár csendes udvarát több száz gyermek lepi el, hogy Radványi Géza filmrendező válogathasson közülük a *"Valahol Európában"* című Mafirt-filmhez. Az új film főszereplői háború után bandába verődő, kallódó gyerekek, akiket a háború zűllésre ítél, míg valaki meg nem szervezi és helyes útra nem vezeti őket. Csak 24 főre van szükség, ezért aztán nagy a tülekedés és az igyekezet, hogy ki kerüljön be a szereplők közé. *"Minek ide lány!"* Azt mondják az is kell. Mi bajotok velem? A gyártás megindulása napjának fontosságát megjelenésével hangsúlyozta ki Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács főtitkára, Ortutay Gyula közoktatásiügyi miniszter és Szébenyi Endre belügyi államtitkár. [Radó] *"A Magyar Filmszakszervezet, a magyar filmszakma dolgozói*

nevében üdvözlöm a miniszter urat, az első új magyar film megkezdése alkalmából. Tudom, mit köszönhetünk önöknek, és kérem, hogy támogatását a magyar filmgyártás részére továbbra is tartsa meg." [Vas Zoltán] "Hiszem és remélem, hogy a magyar filmgyártás az elkövetkező időben utoléri és megelőzi a demokrácia gazdasági eredményeit." [Ortutay Gyula] "Örömmel üdvözlöm a magyar játékfilmgyártás komoly megindulását. Hozzá tartozik ez, szervesen tartozik hozzá szellemi újjáépítésünkbe." [Szebeni Endre] "A magyar belügyminiszter a felszabadulás óta minden lehetőt megtett a magyar filmgyártás megindítása érdekében. Az akadályok elhárultak, most már a film munkásain, dolgozóin van a sor, hogy az új jó magyar film létrejöjjön." A Hunnia udvarán megjelentek előtt leforgatták az új film próbafelvételeit. A film főszereplői, Somlay Artúr, Gábor Miklós és Bánky Zsuzsa. "Mi keresnivalód van a faluban? Ne menj, vagy tudod mi?" Veled megyek én is! Itt maradsz az öregnél, rád bízom a bandát! Téged is. Megértetted?" A felvételek után Bihari Lászlóné, a Mafirt vezérigazgató-helyettese szólt a megjelentekhez. [Bihari Lászlóné] "A Mafirt nevében örömmel adok kifejezést, hogy mi lehetünk az elsők az új demokratikus filmgyártás megindításában." De a Mafirt nemcsak a filmgyártás megindításával vesz részt a hároméves tervben. Meginduló nagy szezonját, melyben az idej filmgyártás legjavát viszi a közönség elé, helyárcsökkentéssel kezdi, híven a hároméves terv szelleméhez. Az első csökkentett helyáru díszbemutató után a Mafirt minden filmszínháza egységes, olcsó helyárrakkal várja a szórakozni vágyó közönséget."

- 2017-ben, Radványi Géza 100. születésnapja alkalmából a magyar Nemzeti Filmarchívum gondos szakmai munkával restaurálta a rendező Valahol Európában című filmjét. A rövid dokumentumfilmben a nézők végigkövethetik a restaurálás nehéz, de szép munkáját. Sok érdekes kulisszatitokra derül fény. [Werkfilm a munkálatokról.](#)
- A Valahol Európában című film musical-változata Horváth Péter rendezésében készült. Ősbemutatója 1995-ben, a második világháború véget értének ötvenedik évfordulójának alkalmából, a Fővárosi Operettszínházban volt.
- A zeneszerző Dés László volt, a dalszöveget Nemes István írta. Szövegkönyv: Böhm György, Korcsmáros György, Horváth Péter

A film plakátja

ÖTLETEK A FILM ÉRTELMEZÉSÉHEZ

Beszélgetést segítő témakörök

Témajavaslatok:

- Radványi Géza élete, munkássága
- A Valahol Európában című film bemutatása
- A korszak bemutatása: A II. világháború Magyarországon
- A magyar filmgyártás alakulása a II. világháború után

Gondolatok, tippek a beszélgetés elindításához a film előtt:

- Bevezetőként beszélgethetünk Radványi Géza életéről, rendezői munkásságáról. Bemutatjuk röviden a filmben közreműködő alkotókat, színészeket.
- Beszélgethetünk Sztéhlo Gáborról, aki a Valahol Európában hőstét ihlette.
- Beszélgethetünk a magyar filmgyártás alakulásáról a II. világháború után.

A gyermekmentő, aki a Valahol Európában hőstét ihlette: Sztéhlo Gábor

Sztéhlo Gábor lelkeszcsládból származott, Sopronban végezte el a gimnáziumot és a teológiát, majd 1935-től lelkipásztor lett Nagytarcsán. A református egyház 1942-ben hozta létre a Jó Pásztor Bizottságot, ennek kimondott célja a protestáns egyház zsidó származású tagjainak gondozása volt – valójában bátortalan kísérlet arra, hogy legalább a kikeresztelkedett zsidókért tegyen valamit a református egyház a kirekesztés és a fizikai erőszak árnyékában. A bizottság tagjai látogatták a munkaszolgálatosokat, az internálótáborokat, árvaházat hoztak létre, menleveleket, keresztleveleket állítottak ki. Sztéhlo Gábor tovább ment ennél:

1944-ben, miután a németek megszállták az országot és megkezdődtek a deportálások, a Pax akcióban néhány hét alatt harminckét gyermekotthont szervezett meg. Minden rászorulóknak segédkezet nyújtott, nem ragaszkodott ahhoz, hogy védencei kikeresztelkedettek legyenek. A háború végéig 1600 gyerek és 400 felnőtt köszönheti neki az életét. A gyerekek szülei közül a legtöbben soha nem tértek haza, sőt a régi (1944-es) üldözöttek mellé az új rendszerben újak csatlakoztak: kibombázott árvák, a nyilasok és az osztályellenségeknek kikiáltottak gyerekei.

A gyerekköztársaság, Gaudiopolis („Örömváros”) egy egykori nyaralótelepen, a Weiss Manfréd-család által felajánlott zugligeti, hét épületes telken alakult meg. Demokratikus modell és pedagógiai kísérlet volt: a közösségi élmény erejével akarta begyógyítani a soha nem gyógyuló lelki sebeket. Hasznos tevékenységgel, munkával, tanulással kötötte le a sokat szenvedett gyerekeket és fiatalokat, célt és perspektívát adott nekik. Saját államukban Sztehlo tiszteletbeli köztársasági elnök volt, de miniszterelnököt és a kormányt maguk közül választottak a gyerekek. Újságuk (a Ludas Matyi című satirikus hetilap mintájára Gapo Matyi), pénzük (Gapo dollár), kórusuk, könyvtáruk volt, színházi előadásokat szerveztek. Tanultak, dolgoztak, szakmát szereztek. Kollektivizmus és vallásszabadság uralkodott, a nevelés egyik eszköze a fizikai munka volt. Rövid fennállásának csúcspontján nyolcszáz gyerek élt itt, köztük sok későbbi híres művész és tudós: Sárközi Mátyás író, Horváth Ádám televíziós rendező (mindketten Molnár Ferenc unokái), Oláh György Nobel-díjas kémikus, Orbán Ottó költő, Szilágyi János riporter, Vargha Balázs író és pedagógus. Az intézmény lényegében önfenntartó volt, gyümölcsöt termeltek, műhelyeik voltak, minden elképzelhető adományozót felkutattak. De az erőfeszítések dacára rengeteget kellett nélkülözniük, mert rendszeres állami vagy egyházi támogatást nem kaptak. 1950-ben aztán államosították Gaudiopolist – ezzel meg is szűnt.

A magyar filmgyártás alakulása a II. világháború után

Budapesten még folytak a harcok, amikor 1945. január 30-án megjelent a székesfőváros polgármesterének, dr. Csorba Jánosnak rendelete a filmgyártás mielőbbi megindítása érdekében. A háború utáni évben először a helyreállításért indult meg a küzdelem. Nem sokkal később egy újabb rendelet már arról intézkedett, hogy mielőbb rendbe keli hozni a Hunnia Filmgyár Részvénytársaság tulajdonában lévő műtermeket és el kell kezdeni a gyártást.

A gyártás megindítása azonban nemcsak az újjáépítést tette szükségessé. Komoly akadályokba ütközött, mivel nem akadt vállalkozó, aki a pénzét filmek gyártásával kockáztatta volna. A magyar filmgyártás korábban sem volt rentábilis vállalkozás, de most még kevésbé látszott annak. A tőkehiányon túl nyersanyaghiány is akadályozta a filmgyártás megindítását. A háborús károkat viharsebesen eltüntették, az MKP és az MSZDP mozi osztályai, majd vállalatai biztosították a nyersanyagot, így nem volt komoly akadálya annak, hogy a Hunnia, illetve a Mafirt műtermében mielőbb meginduljon a gyártás. Filmet forgatni szándékozókban nem is volt hiány. A jelentős befolyással rendelkező nagyobb polgári és munkáspártok mindegyike megteremtette a maga filmvállalkozását, s a magánszektor komoly konkurenciájaként, a moziparkot is felosztották egymás közt. Ez olyan konkurenciát jelentett, amivel a magántőke eséllyel nem vehette fel a versenyt.

Ilyen körülmények között a jó témaválasztás hamarosan a filmgyártás kulcskérdésévé vált. Az első filmtől ugyanis mindenki döntő változást remélt: elsősorban is szakítást a múlt rossz mind politikai, mind művészeti hagyományával, a háború előtti kommersz filmgyártással. 1945. október 2-án – Európában elsőként – kigyulladtak a lámpák a Hunnia újjáépített műtermében, jelezvén: megindult az új magyar filmgyártás. Gaál Ernő producer Bródy Sándor *A tanítónő* című színdarabjának filmváltozatát kezdte forgatni Keleti Márton rendezésében, a tiszta lelkű címszereplő, Szörényi Éva alakításában kelt életre. Partnere ifj. Nagy István szerepében a háború előtti filmgyártás legnépszerűbb férfi hőse, Jávör Pál jelent meg ismét a vásznon, akit a nyilas Filmiroda eltiltott a filmszerepléstől antifasiszta nézetei miatt. A tanítónő nem bizonyult sikeres kísérletnek, nem adott ösztönzést a demokratikus szellemű magyar filmgyártás tovább folytatására. 1945-46-ban mindössze négy darab film készült, mindegyik magántőkés forrásból.

1947-ben a magyar filmet lényegében az a kormányrendelet indította el ismét útjára, amelyik lehetővé tette, hogy a pártok játékfilmgyártásra 200 ezer forintos segélyt vagy hitelt vegyenek igénybe. Éltek is a lehetőséggel. A koalíciós időszakban a kormány nem tudott filmügyekben megegyezni, ezért mindegyik koalíciós párt alapított egy saját mozivállalatot, és vállalta, hogy évenként egy-egy filmet elkészít. Így forgatta le 1947-ben Bán Frigyes a *Mezei Prófétát* (Nemzeti Parasztpárt, Sarlófilm), Kerényi Zoltán a *Könnyű műzsát* (Kisgazdapárt, Független Film), Keleti Márton a *Beszterce ostromát* (Szociáldemokrata Párt, Orient

Filmipari Rt.) valamint Szóts István az *Ének a búzamezőkről* (Szóts Filmgyártó és Filmkölcsonzó Vállalat) és Radványi Géza a *Valahol Európában* című művét (Kommunista Párt, Radványi Mafirt). Ezek közül három (Mezei Próféta, Könnyű múzsa, Ének a búzamezőkről) bemutatására sor nem került, a legkülönbébb vádakkal illették őket pl. romantikus népszemlélet, miszticizmus, kispolgári giccs stb. 1948-ban került csak sor a filmgyártás államosítására. A kommunisták Angyal György kinevezésével létrehozták az Országos Filmhivatalt, amellyel megvalósulhatott „a filmművészet minden területén a hatósági ellenőrzés”. Augusztusban a forgalmazást is államosították, Révai Dezső vezetésével létrejött a Magyar Nemzeti Filmgyártó Vállalat; és következtek a szematizmus évei.

Az alábbi gondolatok és kérdések mentén elindíthatjuk a beszélgetést:

- Milyen gyerekekről, illetve fiatalokról szóló magyar filmeket ismernek?
- Milyen II. világháborús tematikájú filmeket ismernek? Soroljanak fel párat, melyek ezt az időszakot dolgozzák fel!
- Van-e olyan a nézők közül, akinek családtagja átélte a II. világháború borzalmait?
- Mely filmjeit ismerik Radványi Gézának?
- A *Valahol Európában* című alkotásban a magyar film olyan későbbi legendás alakjai vettek részt a forgatáson, mint Makk Károly, Bacsó Péter, Herskó János, Máriássy Félix. Soroljanak fel néhány filmcímet, melyeket ők rendeztek!

Beszélgetés a film után:

A film levetítése után megoszthatunk a közönséggel kulisszatitkokat, érdekességeket. Beszélgethetünk a *Valahol Európában* utóéletéről, a kritikai sikereiről.

A Valahol Európában utóélete, kritikai visszhangja

A forgatások ideje alatt, a háború befejeződése után mindössze egy-két évvel, nem csak az emberekben élhetett élen a háború, hanem az ország egy része is romokban hevert, így a mesterkéletlen tárgyi és természeti környezet is hozzájárulhatott a hiteles atmoszféra megteremtéséhez. Az idős karmester, a humanizmus eszméjének megtestesítője nemcsak a film dramaturgiájának nélkülözhetetlen mozgatója, hanem egy olyan nézőpont kialakításában is szerepet játszik, amellyel az egyedi sorstragédiákban feltáruuló mélységek, és a tágabb, társadalmi réteg- és csoportkülönbségekből eredő összefüggések egyaránt láthatóvá válnak. A film sikere után a *Talpalatnyi föld* forgatására való felkérést Radványi Géza „urbánus beállítottságára” hivatkozva elutasította és még ugyanebben az évben elhagyta az országot.

Létay Vera egy írásában így idézi fel a *Valahol Európában* című film bemutatói utáni eseményeket: „Világsikerről beszélni, ebben az esetben nem szerénytelenség. Huszonkilenc ország mutatta be, az ENSZ védnökséget vállalt fölötte, a locarnoi fesztiválon megnyerte az első díjat. Négy nyelvre szinkronizálták. Egy amerikai filmegyüttes Rómába utazott, hogy ötvenezer dolláros költséggel angolra ültesse át a filmet, mely eredeti állapotában sem került ennyibe. New Yorkban a Broadway-n, Párizsban a Champs Élysées-n sorban álltak a mozik előtt. Az 1949-es év legnagyobb párizsi filmsikere, s hiába próbálta ezt a jobboldali sajtó olyan koholmányokkal ellensúlyozni, hogy Magyarországon betiltották, hogy tulajdonképpen még a német uralom alatt készült. A kritikák felsőfokban írtak róla.

Le Monde: „A háború befejezése óta készült legjobb filmek egyike.”

Combat: „A *Valahol Európában* a legszebb és legmeggrázóbb művek közé tartozik, megrendítő dokumentum és stílusában is újat hoz.”

France Soir: „A *Valahol Európában* egészen egyedülálló jelenség, másfél órára felrzza az emberi lelkiismeretet.”

France Tireur: „Ez a magyar film korszakot jelent a filmgyártásban. Különös, és valljuk be, kissé fájdalmas érzés ilyen megállapításokat olvasni. Micsoda reményeket keltettek és milyen kevéssé tudtuk csak beváltani

őket.”

A Rákosi-korszakban a filmet Magyarországon a külföldi sikerek ellenére sem vetítették. Erre természetesen magyarázatul szolgál, hogy Radványi Géza már Nyugat-Európában élt és alkotott. A film ellen felhozott vádak között szerepelt elsőként a kozmopolitizmusa, a hazai társadalmi átalakulás, politikai célok megfogalmazása helyett az egyetemes emberi kérdések felvetése. „Rehabilitációja” azonban az 1963-as felújítással megkezdődött, majd 1968-ban és 2000-ben is beválasztották a „Budapesti tizenkettő” (A Magyar Film- és Tévéművészek Szövetsége, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének Film- és Tévékritikusi Szakosztálya által legjobbnak ítélt tizenkét magyar film) közé.

A levezető beszélgetéshez megadtunk néhány kiinduló kérdést, de természetesen ezektől el lehet térni, a jelenlévők érdeklődésének megfelelően.

- Milyen érzéseket váltott ki Önökből a film? Milyen gondolataik támadtak a vetítés közben?
- Nyolc gyerek előéletébe kapunk betekintést. A többiek feltételezhetően hasonló élményeken mehettek keresztül. Elevenítsék fel a gyereksorsokat, ki, hogyan csatlakozott a csapathoz!
- Milyen jellemfejlődéseket lehet felfedezni a filmben? Kit tartanak rokonszenvesnek, vagy ellenszenvesnek?
- Vajon miért maradnak együtt a véletlenszerűen találkozó gyerekek? Mi tartja össze a bandát?
- Jelen helyzetben a lopás az bűncselekmény vagy a túlélés záloga?
- Az akasztás motívuma többször megjelenik a film során. Elevenítsük fel, hogy milyen körülmények között jelenik meg!
- Vitassák meg, hogy hol kezdődik és mit jelent a szabadság? Ezek a gyerekek szabadok?
- Miben különbözik Simon Péter az eddig megismert többi felnőttől? Hogyan sikerül Simon Péternek elnyernie a gyerekek bizalmát? Idézzük fel az egymásra találás folyamatát!
- Minek, illetve kinek vagy kiknek köszönhető, hogy a bandából igazi közösség lett?

KVÍZ

1. Milyen történelmi korszakban játszódik a film?

- a. Az 1956-os forradalom utáni megtorlások időszakában
- b. A II. világháború utáni időszakban
- c. Az I. világháború utáni időszakban

2. Mikor készült a film?

- a. 1947
- b. 1949
- c. 1951

3. Ki alakítja Hosszú karakterét a filmben?

- a. Gábor Miklós
- b. Harkányi Endre
- c. Görbe János

4. Milyen „bűncselekményt” hajtanak végre a gyerekek?

- a. Felakasztanak egy embert
- b. Élelmiszert lopnak
- c. Felrobbantják a faluhoz vezető hidat

5. Kezdetben hova sikerül behúzódnia a gyerekcsapatnak?

- a. Egy elhagyatottnak hitt várba
- b. A falu lakóihoz
- c. Egy elhagyatott pajtába

6. Ki alakítja Simon Péter karmester karakterét?

- a. Bárdy György
- b. Somlay Arthúr
- c. Görbe János

7. Milyen dal szólal meg többször is a filmben?

- a. Internacionálé
- b. Örömóda
- c. Marseillaise

8. Mi lesz a büntetése Kuksinak mikor elengedi a foglyot?

- a. Bezárják egy szekrénybe
- b. Kiközösítik és elzavarják a bandától
- c. Felakasztják

9. Mi történik Kuksival?

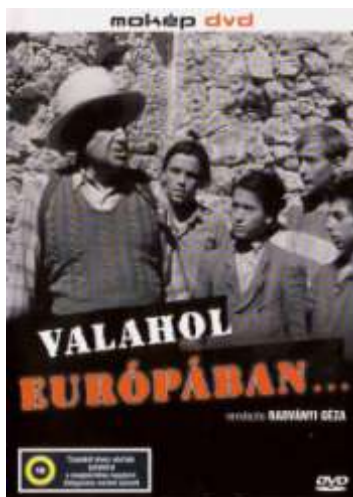
- a. Bíróság előtt felel a bűneiért
- b. Befogadja egy család
- c. Lelövik és meghal

10. Mi történik a többi gyerekszereplővel?

- a. Elítélik és börtönbe zárják őket
- b. Elítélik őket és intézetbe kerülnek
- c. Felmentik őket és beköltöznek a várba

(Megoldókulcs: 1-b, 2-a, 3-a, 4-b, 5-a, 6-b, 7-c, 8-a, 9-c, 10-c)

Könyvek és egyéb dokumentumok (CD, DVD, stb.)

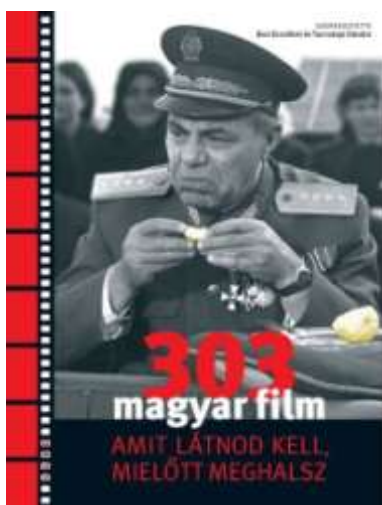

Valahol Európában DVD

A második világháború végén árva, éhező gyerekek kóborolnak bandákba verődve Európa országútjain. Lopnak, fosztogatnak, mígnem egy romos várban megtalálják Simon karmestert. A bölcs öreg gondoskodó szeretettel bánik velük, együtt védik meg a várat az ellenük uszított falubeliekkel szemben és kivívják, hogy a sok hajléktalan gyerek újra otthonra leljen. (www.bookline.hu)

Simon V. László: Radványi Gézával, Márai Sándor testvérével úton valahol Európában

Ebből a könyvből derül ki izgalmas módon, hogy Márai Sándor a világhírű író és a 24 filmet a világban forgatott Radványi Géza testvérek. A könyv arról szól, hogy a Magyarországról elűldözött "képíró"sok éhezés, fizikai munka, sok-sok kaland után hogyan fedezte föl külföldi filmjeiben, többek között Louis de Funest, Romy Schneidert. A könyv igazi kalandregény egy példaértékű életről, amely az olvasó számára is biztatást adhat: akármilyen mélyről indulsz, ha nem adod fel, feljuthatsz a világ tetejére. (www.bookline.hu)

303 magyar film, amit látnod kell, mielőtt meghalsz – szerk.: Bori Erzsébet, Turcsányi Sándor

A kötet időrendben sorolja fel a legfontosabb magyar filmeket, az 1916-os Az obsitostól a 2005-ös Herminamező - Szellemjárásig. Szinte minden filmhez színes fotóillusztráció tartozik. Ha úgy tetszik, a posztmodern eklektika jegyében került itt egymás mellé művészfilm és tévéséria, veretes remekmű és könnyű darab, a történelmi és nemzeti önismeretet emelő dokumentumfilm és szerencsésen letűnt korokat fényező zenés-táncos agitka. Gyerekkori kedvencek, fiatalságunk meghatározó mozgóképei, tisztelgés nagy alkotók előtt s az ifjú titánok munkái, akik már javában dolgoznak a magyar film fényes jövőjén. Akár kedvenc magyar filmjeiről szeretne többet megtudni, akár azt szeretné eldönteni, mit nézzen meg este, ez a kötet

nélkülözhetetlen olvasmánynak fog bizonyulni. Bármely oldalon is üti fel a könyvet, talál néhány olyan részletet, amelyek egész biztosan meg fogják lepni. A könyvben filmelemzést lehet olvasni a Régi idők focija című filmalkotásról is. (www.libri.hu)

Demeter Imre: Somlay Artúr

Amikor rövid önéletrajzot kértek Somlaytól – így válaszolt: „Írjak egy rövidített életrajzot majd meg egy hosszút? Nem találom szerencsés ötletnek. Vagy írjak ilyeneket: Szül. 1883. febr. 28. Színész lettem 1900... Nem, ilyen egyszerű nem volt ez a két dolog. A legnagyobb csodáról, a születésről, a saját születésemről csak ennyit? Nem, ezt nem lehet. Még ahogy színész lettem, az sem volt olyan egyszerű. Ezt a lobogó életutat és művészetének megannyi kis és nagy állomását idézi fel, s mutatja be kitűnő, olvasmánynak is megkapó tanulmányában Demeter Imre, melyben az önvallomások és Somlay szépirodalmi művei, valamint kritikák alapján elevenedik meg előttünk a század egyik legnagyobb színésze: Árgyél, az író, az ember, az alkotó művész. (www.moly.hu)

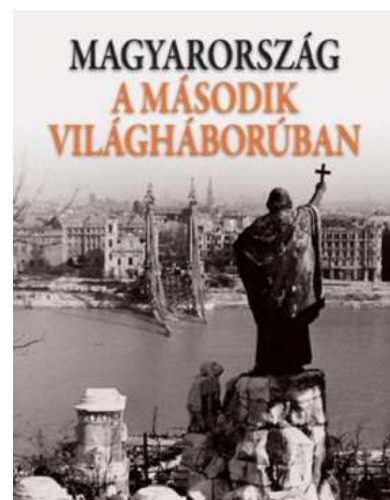
Magyarország a második világháborúban – szerk.: Györffy Iván - Litván Dániel - Papp Gábor

A korszak legismertebb történészei – az 1919 és 1939 közötti időszakra is kitekintést nyújtva – kiegyensúlyozott keresztmetszetet adnak a világháborús hét esztendő hazai történetéről. Jóllehet a tanulmányok többsége politikatörténeti megközelítésű, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum kutatóinak jóvoltából a kiadvány áttekinti hazánk második világháborús hadtörténetét is. Néhány téma a kötetből: Ablonczy Balázs Teleki Pál miniszterelnökségéről ír, Romsics Ignác a Kassa bombázásával kapcsolatos tényeket elemzi, Pritz Pál a Kállay-kormány kísérleteit veszi számba a háborús részvétel árának csökkentésére, Szabó Péter a magyar hadseregnek a Don-kanyarban elszenvedett tragédiáját foglalja össze, Ungváry Krisztián

azt mutatja be, hogy mit tudott a hatalmi elit a zsidóüldözésekről az ország megszállása előtt, Romsics Ignác összefoglalja, hogy a nagyhatalmaknak milyen béke-elképzelései voltak 1943-ban Magyarország háború utáni határaitól, John Lukacs arra a kérdésre válaszol, hogy elkerülhető lett volna-e az ország háború utáni szovjet megszállása. A kötet gerincét a részletes annotált kronológia adja. (www.libri.hu)

Magyarország a második világháborúban – szerk.: Romsics Ignác

Magyarország 1941. június 26-án, a Szovjetunió elleni támadáshoz csatlakozva kapcsolódott be a második világháborúba és 1945 áprilisáig vett részt benne. E kötet e vérzivataros négy esztendő történetét mutatja be annak előzményeivel és fontosabb következményeivel együtt. A szerkesztő és a szerzők arra törekedtek, hogy a történetkutatás legújabb eredményeit is felhasználva, ám ugyanakkor a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is tekintettel sokoldalúan és oldott formában mutassák be témájukat. A tanulmányokhoz gazdag fotóanyag, valamint térképvázlatok, korabeli forrásszövegek, fogalommagyarázatok és a főszereplők életrajzai társulnak. (www.libri.hu)

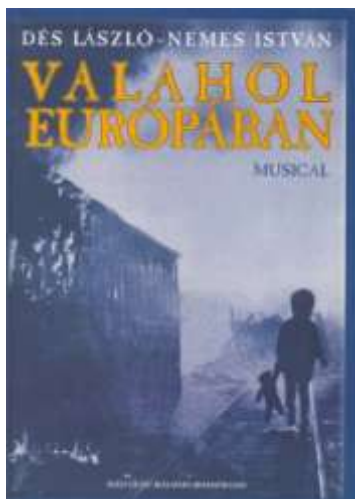
Magyar filmek 1896-2021- szerk.: Gelencsér Gábor - Murai András - Pápai Zsolt - Varga Zoltán

Az első összegző és áttekintő magyar filmtörténet - lexikon formában. Összesen 516 szócikkben 269 magyar rendező valamennyi filmtípust képviselő alkotását 15 szócikkíró ismerteti. A kézikönyv a filmeket bemutatásuk időrendjében, a korszak hazai és nemzetközi trendjei, valamint a politikai hatások kontextusában vizsgálja. A műveket egyedileg elemző-értelmező szócikkek hatásuk és jelentőségük szerint tárgyalják az alkotásokat, egyúttal adott rendező életművét és a magyar film alakulástörténetét is összefüggéseikben láttatják. A könyv fontos és hiánypótló olvasmány a laikus érdeklődők, a témával egyetemi szinten foglalkozók és a szakma képviselői számára. A kötet szerkesztői: Gelencsér Gábor, Murai András, Pápai Zsolt, Varga Zoltán. A kötet az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete által vezetett lexikonprogram keretében készült. (www.libri.hu)

Varga Zoltán. A kötet az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete által vezetett lexikonprogram keretében készült. (www.libri.hu)

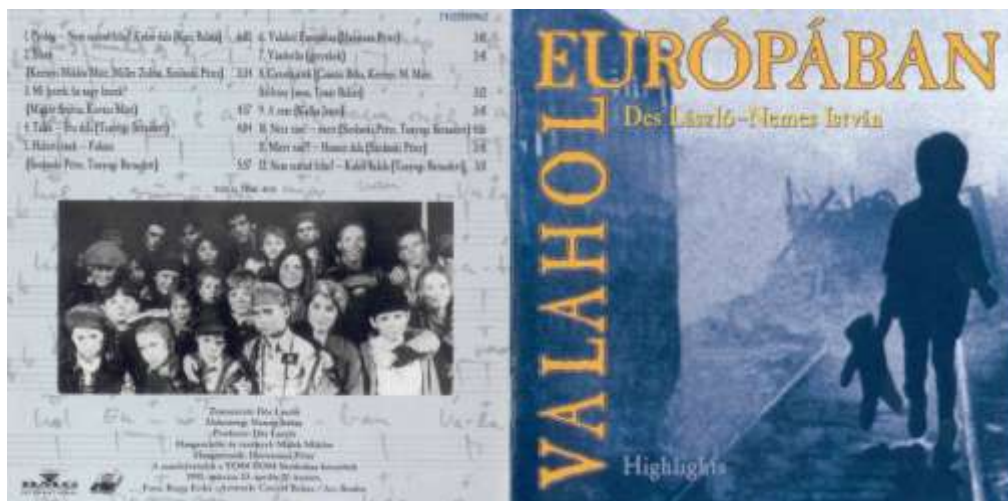
303 magyar filmszínész, akit látnod kell, mielőtt meghalsz – szerk.: Bori Erzsébet - Turcsányi Sándor

Többek közt: Agárdy Gábor, Ajtay Andor, Alfonzó, Andorai Péter, Bács Ferenc, Bajor Gizi, Balázsovits Lajos, Bánky Vilma, Bársony Rózsi, Básti Lajos, Bessenyei Ferenc, Bujtor István, Czinkóczi Zsuzsa, Csákányi László, Csontos Gyula, Darvas Iván, Darvas Lili, Derzsi János, Domján Edit, Esztergályos Cecília, Feleki Kamill, Ferrari Violetta, Gaál Franciska, Gábor Miklós, Gálffi László, Garas Dezső, Gáti Kati, Gobbi Hilda, Gózon Gyula, Görbe János, Gyabronka József, Halász Péter, Haumann Péter, Hollósi Frigyes, Horváth Tivadar, Inke László, Jávor Pál, Kabos Gyula, Kabos László, Karády Katalin, Kaszás Attila, Keres Emil, Kibédi Ervin, Koletár Kálmán, Koltai Róbert, Kozák András, Latabár Kálmán, Latinovits Zoltán, Lugosi Béla, Mácsai Pál, Madaras József, Major Tamás, Márkus László, Németh Marika, Oszter Sándor, Őze Lajos, Páger Antal, Patkós Irma, Pogány Judit, Putty Lia, Rajz János, Reviczky Gábor, Ruttkai Éva, Sáfár Anikó, Schütz Ila, Sinkovits Imre, Somlay Artúr, Soós Imre, Sulyok Mária, Szacsavay László, Szellay Alice, Szőke Szakáll, Torday Teri, Tóth Orsolya, Törőcsik Mari, Törzs Jenő, Venczel Vera, Zenthe Ferenc (www.libri.hu)

Valahol Európában musical – ének-zongora (kotta)

A II. világháborúban elveszett, árva gyermekekről szól. Két gyerekcsapat találkozik, a vezetőik egymásba szeretnek, sok hányattatás, halál, harc után végre minden jóra fordul. Készült Radványi Géza azonos című filmje alapján. Zeneszerző: Dési László (www.lisztbolt.hu)

Dés László - Nemes István – Valahol Európában (CD)

A II. világháborúban elveszett, árva gyermekekről szól. Két gyerekcsapat találkozik, a vezetőik egymásba szeretnek, sok hányattatás, halál, harc után végre minden jóra fordul. Készült Radványi Géza azonos című filmje alapján. (www.rockdiszkont.hu)

Felhasznált irodalom, forrásjegyzék:

- [Balázs Béla \(író\) – Wikipédia \(wikipedia.org\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Bal%C3%A1zs_B%C3%A9la)
- [Balázs Béla \(port.hu\)](http://port.hu/Bal%C3%A1zs_B%C3%A9la)
- [Filmhíradók Online / A Valahol Európában című film műtermi felvételei \(filmhiradokonline.hu\)](http://filmhiradokonline.hu/film/valahol-europaban)
- [Filmhíradók Online / Szereplőválogatás a Valahol Európában című filmhez a Hunnia Filmgyárban \(filmhiradokonline.hu\)](http://filmhiradokonline.hu/film/valahol-europaban)
- [Herskó János – Wikipédia \(wikipedia.org\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Hersk%C3%B3_J%C3%A1nos)
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/aki-a-valahol-europaban-hoset-ihlette-sztechlo-gabor>
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/bacso-peter-filmrendezo-10-eve-halt-meg>
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/egy-indulatos-humanista-somlay-artur>
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/harkanyi-endre-kossuth-dijas-szinesz-85-eves>
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Bacsó Péter](https://hu.wikipedia.org/wiki/Bacs%C3%B3_P%C3%A9ter)
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Bárdy György](https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1rdy_Gy%C3%B6rgy)
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Makk Károly](https://hu.wikipedia.org/wiki/Makk_K%C3%A1roly)
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Máriássy Félix](https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ri%C3%A1ssy_F%C3%A9lix)
- <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletraizi-lexikon-7428D/m-76AF9/mariassy-felix-76C21/>
- <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletraizi-lexikon-7428D/h-75B54/hegyi-barnabas-75D07/>
- <https://www.hangosfilm.hu/filmenciklopedia/gabor-miklos>
- <https://www.hangosfilm.hu/filmenciklopedia/somlay-artur>
- <https://www.mafsz.hu/index.php/2014/06/02/17-a-magyar-film-1945-1957/>
- [Radványi Géza | Filmek, képek, díjak | Személyiség adatlap | Mafab.hu](http://www.mafab.hu/radvanyi-geza)
- [Radványi Géza története - Cultura.hu](http://www.cultura.hu/radvanyi-geza-tortenete)
- [Rendezőportrék: Radványi Géza \(filmtett.ro\)](http://www.filmnett.ro/rendez%C3%B3portr%C3%A9k/radv%C3%A1nyi-geza)
- [Valahol Európában - Alapfilmek \(filmarchiv.hu\)](http://filmarchiv.hu/film/valahol-europaban)
- [Valahol Európában – Tanári segédanyag - Alapfilmek \(filmarchiv.hu\)](http://filmarchiv.hu/film/valahol-europaban)

- [Valahol Európában \(film\) – Wikipédia \(wikipedia.org\)](#)
- Valaki Európában – Gál Ferusz József élete dokumentumfilm
<https://www.youtube.com/watch?v=d2rxXEj5EV0>
- Werkfilm a Valahol Európában restaurálásáról (2017)
<https://www.youtube.com/watch?v=bxIJThdnObM>

A források megtekintésének dátuma: 2022.02.22.

Képek jegyzéke:

- [https://archivum.mtva.hu/photobank?query="Máriássy Félix"](https://archivum.mtva.hu/photobank?query=)
- <https://fidelio.hu/szinhaz/huncut-es-szomoru-tekintet-harkanyi-endre-85-143926.html>
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/galeriak/radvanyi-geza>
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/bacso-peter-filmrendezo-10-eve-halt-me>
- <https://filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/meghalt-makk-karoly-filmrendezo>
- <https://librius.hu/2021/05/27/bardy-gyorgy-egyetlen-szerepere-nem-emlekezett-vissza-szivesen/>
- <https://port.hu/adatlap/szemely/gabor-miklos/person-3684>
- <https://www.apertura.hu/2020/tel/polonyi-iras-fennyel-balazs-bela-a-forgatokonyv-megjeleneserol/>
- <https://www.facebook.com/170559543512251/posts/406996026535267/>
- <https://www.facebook.com/vigszinhaz/posts/4707663439248091/>
- <https://www.filmarchiv.hu/hu/aktualis/hirek/aki-a-valahol-europaban-hoset-ihlette-sztehlo-gabor>
- <https://www.origo.hu/kultura/20180529-hersko-janos-portre.html?pidx=4>
- <https://www.origo.hu/kultura/20211031-somlay-artur-portre.html>
- [Valahol Európában - Alapfilmek \(filmarchiv.hu\)](#)
- www.bookline.hu
- www.libri.hu
- www.lisztbolt.hu
- www.moly.hu
- www.rockdiszkont.hu

A források megtekintésének dátuma: 2022.02.22.

